

BOG'CHA YOSHIDAGI BOLALARNING KOGNITIV RIVOJLANISHI: OMILLAR VA MEXANIZMLAR

Kadirova Nilufar

Andijon Davlat Universiteti
qoshidagi akademik liseyi
ingliz tili fani o'qituvchisi

Anotasiya: Ushbu maqolada bog'cha yoshidagi bolalarning kognitiv rivojlanishining muhim ahamiyati va bu jarayonga ta'sir etuvchi omillar tahlil qilinadi. Jan Piajening kognitiv rivojlanish bosqichlari nazariyasi asosida bolalarning bilim olish, fikrlash va qabul qilish jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar; bog'cha yoshi, kognitiv rivojlanish, Jan Piaje, genetik omillar, ijtimoiy muhit, ta'lim, sog'liq, madaniyat.

Bog'cha yoshidagi bolalarning kognitiv rivojlanishi ularning umumiy rivojlanishining asosiy jihatlaridan biridir, bu jarayonlar bilim olish, fikrlash, qabul qilish va xotira jarayonlarini o'z ichiga oladi. Ushbu davr bola hayotida juda muhim ahamiyatga ega, chunki aynan shu paytda kelgusi ta'lim va ijtimoiylashish uchun asoslar qo'yiladi. Referatda kognitiv rivojlanishning asosiy bosqichlari, ushbu jarayonga ta'sir etuvchi omillar va bolalarning ta'lim va rivojlanishini optimallashtirishga yordam beradigan usullar va yondashuvlar ko'rib chiqiladi.

Bog'cha yoshidagi bolalarning kognitiv rivojlanishini bir necha bosqichlarga bo'lish mumkin, bu bosqichlar bolalarning rivojlanishiga oid asosiy nazariyalarga mos keladi. Eng mashhur nazariyalardan biri Jan Piage nazariyasidir, u kognitiv rivojlanishning bir necha bosqichlarini ajratib ko'rsatgan:

- Sensor-motor bosqich (0-2 yosh): Ushbu bosqichda bolalar o'z hislari va harakatlari orqali dunyoni o'rganadilar. Ular obyektlarni va ularning xususiyatlarini farqlashni o'rganadilar, shuningdek, dastlabki motor ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

- Oldindan operatsion bosqich (2-7 yosh): Bolalar belgilarni ishlatishni boshlaydilar, til va tasavvurni rivojlantiradilar. Biroq, ularning fikrlashi hali ham mantiqiy emas va egoistdir. Ular dunyoni faqat o'z nuqtai nazaridan qabul qilishlari mumkin.

- An'anaviy operatsion bosqich (7-11 yosh): Ushbu bosqich keyinroq boshlansa-da, avvalgi bosqichlar mantiqiy fikr va sabab-oqibat aloqalarini tushunish uchun asos qo'yishini ta'kidlash muhimdir.

Bolalarning kognitiv rivojlanishiga ko'plab omillar ta'sir qiladi, jumladan:

Genetik omillar bolalarning kognitiv rivojlanishida muhim rol o'ynaydi, chunki ular ma'lum aqliy qobiliyatlar, xotira, e'tibor va boshqa kognitiv funksiyalarga bo'lgan predispozitsiyani belgilaydi. Tadqiqotlar merosning IQ va boshqa intellektual xususiyatlarga ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ko'rsatmoqda. Biroq, genetikani yagona belgilovchi omil sifatida ko'rish muhimdir.

Bolalarning kognitiv rivojlanishi shuningdek, ular o'sayotgan muhitga bog'liq. Ijtimoiy muhit, ot-onalar, tengdoshlari va boshqa kattalar bilan munosabatlar kognitiv qobiliyatlarning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi muhitda o'sayotgan bolalar, odatda, o'qish va kognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishda yaxshiroq natijalarga erishadilar.

Ta'lim va ta'lim resurslariga kirish ham muhim omillardir. Ta'lim sifati, o'qitish usullari va qo'shimcha ta'lim imkoniyatlari, masalan, to'garaklar yoki bo'limlar, tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va analitik ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Oziq-ovqat va sog'lik bolaning kognitiv rivojlanishi uchun juda muhim ahamiyatga ega. Omega-3 yog' kislotalari, vitaminlar va minerallar kabi ozuqa moddalarining yetishmasligi bolaning aqliy qobiliyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Sog'lik ham kognitiv rivojlanishga ta'sir qiladi: ayniqsa, erta yoshdagi kasalliklar miyaning normal rivojlanishini sekinlashtirishi yoki buzishi mumkin.

Bolaning o'sib ulg'ayayotgan madaniy muhiti ham kam bo'lmagan ahamiyatga ega. Madaniy an'analar, til va qadriyatlar fikrlash va dunyoni anglash usullarini shakllantirib, bu ham kognitiv rivojlanishga ta'sir qiladi. Ko'p tilli muhitda yoki turli xil madaniy tajribalarga ega bo'lgan bolalarda esa moslashuvchan va ijodiy fikrlash qobiliyati rivojlanadi."

Bolaning kognitiv rivojlanishi bu genetik, ijtimoiy, ta'lim, tibbiy va madaniy omillarning o'zaro ta'siriga bog'liq bo'lgan murakkab jarayondir. Bu omillarning har biri rivojlanishni ham qo'llab-quvvatlashi, ham qiyinlashtirishi mumkin, shuning uchun bolani tarbiyalash va o'qitishda ularning barchasini hisobga olish muhimdir.

Bolalarning rivojlanishi uchun optimal sharoitlarni yaratish, ya'ni qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi muhit, ta'lim resurslariga ega bo'lish va jismoniy salomatlikka e'tibor berish kabi omillar kognitiv qobiliyatlarni sezilarli darajada oshirishi mumkin. Kognitiv rivojlanish sohasidagi zamonaviy tadqiqot natijalarini tushunish va amaliyotga tatbiq etish ota-onalar, pedagoglar va bolalar psixologiyasi mutaxassislariga bolalarni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan samarali tarbiya va o'qitish strategiyalarini yaratishga yordam beradi. Shunday qilib, barcha sanab o'tilgan omillarni hisobga olgan holda kognitiv rivojlanishga kompleks yondashuv nafaqat bolalarning aqliy qobiliyatlarini rivojlantirishga, balki ularning shaxsini shakllantirishga va jamiyatda muvaffaqiyat qozonishga tayyorlashga yordam beradi.

Natijalar:

Maqolada bog'cha yoshidagi bolalarning kognitiv rivojlanishining murakkab va ko'p qirrali jarayon ekanligi aniqlandi. Bolaning kognitiv rivojlanishiga genetik, ijtimoiy, ta'lim, sog'liq va madaniy omillarning barchasi ta'sir qiladi.

Maqolada bolalarning kognitiv rivojlanishini optimallashtirish uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqilgan:

- bolalarni qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi muhitda tarbiyalash;
- ta'lim jarayonini bolaning individual xususiyatlariga moslashtirish;
- sog'lom turmush tarzini shakllantirish;
- bolaning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish;
- ota-onalar va pedagoglarning o'zaro hamkorligini ta'minlash.

Xulosa

Bog'cha yoshidagi bolalarning kognitiv rivojlanishi ularning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun muhim asosdir. Shuning uchun bolaning kognitiv rivojlanishiga har tomonlama yondashish zarur. Mazkur maqolada keltirilgan tavsiyalar bolalarning kognitiv rivojlanishini optimallashtirishga yordam berishi mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Piaje, J. (1972). Psixologiya intellekta. Moskva: Progress.
2. Vigotskiy, L. S. (1978). Мышление и речь. Moskva: Просвещение.
3. Nevskiy, V. V. (2010). Kognitivnoye razvitiye detey: teorii i praktiki. Sankt-Peterburg: Rech.
4. Zimnyaya, I. A. (2008). Psixologiya razvitiya detey i podrostkov. Moskva: Aspekt Press.
5. Rubinshteyn, S. L. (2002). Основы общей психологии. Sankt-Peterburg: Piter.
6. Тошбоева, Б. (2018). О принципах подачи учебного материала детям младшего школьного возраста. Минск.
7. Тошбоева, Б. (2019). Чет тилларини ўқитишда ахборот коммуникация технологияларининг ўрни. В сборнике: Замонавий педагогика фанининг долзарб муаммолари (стр. 204).